

KANT'IN AHLAK(İLİĞİN) METAFİZİĞİ ADLI YAPITINDA ETİĞİN TEMELLENDİRİLMESİ

Arslan TOPAKKAYA*

Doğu-Batı Dergisi, Sayı: 4 Ağustos-Eylül-Ekim 1998

Kant etiğinin ana hatlarını ve temellendirilmesini incelemeye çalışacağımız bu küçük incelemede kendimizi Kant'ın ahlak felsefesini geliştirdiği temel yapıtı olan 'Ahlak(iliğ)in (töre'nin) Metafizigi' (Die Metaphysik der Sitten) ile sınırlı tutmaya çalışacağız. Kant ahlak felsefesini geliştirirken kendisini sadece bu yapıtla sınırlamaz, bu konuyla ilgili düşüncelerini genel bir ahlaki ilke kurmaya çalıştığı Grundlegung zur Metaphysik der Sitten adlı yapıtta, pratik ve teorik akıl arasındaki ilişkiyi incelediği Pratik Aklın Eleştirisi'nde (Kritik der praktischen Vernunft)", ayrıca akıl ile inanmayı konu alan Saf Aklın Sınırları İçerisinde Din (Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft) adlı yapıtlarında da işlemektedir. Fakat diğerlerinde ele anılan ahlak felsefesi ile ilgili konular inceleyeceğimiz kitaptaki düşüncelerin tekrarıdır.

Kant'ta ahlakiliği temellendirme çabası ahlak felsefesinin temel sorusu olan 'İyi'nin nasıl belirleneceği problemi ile başlar. Kant'a göre yeryüzünde ve evrende mutlak anlamda bir 'iyi istek' ya da 'iyiyi isteme' söz konusudur.¹ Kant'ın ahlak felsefesinde iyinin ne olduğu sorusu mutlak anlamda iyiyi kapsamakta, iyinin insanlar arasındaki ilişkilerde geçerli olan izafi değeri kastedilmemektedir. "Akıl, şaka, hüküm çıkarma yeteneği ve ruhun cesaret, kararlılık ve ısrarcılık gibi sempatik özellikleri şüphesiz bazı bakış açılarına göre iyi ve istenilen bir şeydir; fakat bunlar iyi istek (niyet)-gute Wille- olmadığı takdirde aynı derecede zararlı ve kötü olabilirler."² Bu cümlelerden hareketle Kant şu tespitte bulunur: "İyi istek bir şeyi etkilediğinden veya herhangi bir amacın gerçekleşmesine yardımcı olduğundan dolayı değil, bizzat istemeden dolayı yani kendiliğinden iyidir."³ Burada açıklanması gereken ve problem olarak karşımızda duran şey, iyi istemenin niteliğinin ve yapısının ne olduğudur. Kant'a göre iyi isteme, bireyin kendi isteklerinin arkasındaki maksimi genel geçer bir kanun yapma arzusunun olduğu her yerde

---

* Arslan Topakkaya, Freiburg Üniversitesi Felsefe Bölümü

¹ Bkz. İ. Kant: Schriften zur Ethik und Religionsphilosophie. Werke. Cilt 6. (yayımlayan: W. Weischedel), Darmstadt 1966, s. 18.

² A.g.e. s. 18.

³ A.g.e. s. 19

mevcuttur.⁴ Genel geçer kanun insan isteklerinden bağımsız olan metafizik! bir alemde olmayıp tersine burada yaşayan ve burada olan bireyin düşüncelerine göre şekillenmektedir. Bu anlamda kategorik imperatif iyi istemin tanımlanması olarak anlaşılabilir.

Kant, istemenin bağımsızlığını ahlakiliğin (Sittlichkeit) ilkesi olarak görür.⁵ Kant ahlak kanununun geçerliliğine dair bir kanıt sunmadığı gibi; onun geçerliliğini ispat etmeyi de denemez. "Ahlak kanununun objektif geçerliliği ne tümdengelimle ne teorik uğraşlarla ne de ampirik açıdan desteklenmiş akılla ispat edilebilir."⁶ O kendi geçerliliğini bizzat kendi içinde taşır.

İyi isteme doğrudan doğruya insan özgürlüğü ile ilgilidir ve onlar karşılıklı olarak birbirlerini tamamlarlar. Ancak özgür olan insan iyi isteme sahip olabilir. Özgürlük kavramı sayesinde insan kendisini tamamen farklı bir düzen ve ilişkiler yumağı içerisinde görür. Özgürlük düşüncesi insanı sadece istekler ve meyiller peşinde koşan varlık olma durumundan kurtarmaktadır. Kant'a göre özgürlük düşüncesi isteğe bağlı olarak kabul edilmiş olmayıp insan olmanın bir zorunluluğudur. Saf aklın eleştirisinde Kant özgürlükten postulat yani pratik anlamda bir gereklilik olarak söz eder. İnsanın ahlaki düşünmesi ve ahlaki davranması özgürlüğün pratik anlamda bir zorunluluk olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Çünkü ahlakiliğin mümkün olmasının tek şartı özgürlüktür. Fakat özgürlüğün kendisinin nasıl mümkün olduğu sorusunun cevabı yoktur. "Akıl özgürlüğün nasıl mümkün olduğu sorusuna cevap aramaya başladığında kendi sınırlarını çoktan aşmış durumdadır."⁷ Özgürlük ispat edilemez, o daha çok savunulmak zorundadır.⁸ Özgürlük düşüncesi bu anlamda keyfi bir kabul olmayıp ahlaki açıdan temellendirilmiş bir kabuldür. Negatif anlamda Özgürlük doğal zorunluluklardan bağımsız olmaktır. Bu doğal zorunluluklar öyle zorunluluklardır ki; onlardan her biri kendilerini oluşturan sebeplerce tekrar irca edilebilir. Mesela eğilimler doğal zorunluluklardan biridir, bunlar dış nesnelere tarafından harekete geçirilir ve bir anlam kazanırlar. Tutku, korku ve aşk temelde bireyin çocukluğundan beri sahip olageldiği diğer insanlarla ilişkilerinin bir sonucudur. Pozitif anlamda özgürlük ise insanın kendisini kendi yasa anlayışına göre belirleyebilmesidir. Bağımsızlık bu anlamda bireyin keyfi bir şekilde kendi kendisine sahip olması değil, aksine kaynağını genel kanundan ve ilkelerden alan aklın birey üzerindeki egemenliğidir.

---

⁴ Bkz. a.g.e. s. 28

⁵ Bkz. a.g.e. s. 74.

⁶ A.g.e. s. 161.

⁷ A.g.e. s. 96.

⁸ Krş. a.g.e. s. 96.

İstemenin (Wille) özerkliği ahlakiliğin temel ilkesidir. Bu ilke imperatif karaktere sahiptir çünkü insan her zaman zorunlu olarak iyiyi istemez. Kant bundan dolayı kategorik imperatiften söz etmektedir. Ahlakiliğin belirlenmesi ve temellendirilmesinin tek yolu kategorik imperatiften kaynaklanan iyi istemidir. Etik açısından burada önemli olan bireyin iyi isteme ödevinin ortaya çıkmasıdır. Ödev kavramı günümüzde daha çok zorlama, otorite, baskı altına alma ile ilgili düşünceleri akla getirmesine karşın; bu kavramın geleneğine bakıldığında tamamen farklı bir anlam ile karşılaşılmaktadır. Böyle bir gelenekte ödev daha çok bireyin kendi kendini sorumlu kılması anlamına gelmektedir ve Kant'ın da bu kavramdan (Pflicht) kastettiği budur. "Ödev (vazife) -Pflicht- insanın ahlaki-manevi bir düzende yaşamasını ve kendi özgürlüğünü gerçekleştirebilmesini mümkün kılan bir insani tavır olarak anlaşılmaktadır."⁹ Bireyin kendi davranışlarını iyi istence göre düzenleme isteğinin olmadığı bir yerde ahlakilikten söz etmek mümkün değildir. Pratik anlamda özgürlüğünün farkına negatif özgürlük sayesinde, yani içsel eğilimlerin ve doğal zorlamaların etkisinde kalmayarak varan bir insan kategorik imperatifin aracısız olarak bilincindedir. Bu doğrudan sahip oluş, dışardan hiçbir zorlama olmadan insanın kendi kendisine koyduğu zorunluluk da (Sollen) insanın kendisini özgürlük kavramıyla ilişkilendirmesinden kaynaklanmaktadır. Kant özgürlüğü ahlak kanununun varlık temeli (ratio essendi) olarak görürken; ahlak kanunu da özgürlüğün bilgi temeli (ratio cognosendi) olarak görür.¹⁰ İnsanın ahlak kanununa boyun eğmesi onu kanunun tebaası sınıfına sokmasına karşın; insan kendi değerinden bir şey kaybetmez çünkü bu kanunun asıl sahibi ve onu ortaya çıkaran da kendisidir. İnsanın bir ahlak kanununa tabi olması onu bir köle yapmayacağı gibi o kanunun birey tarafından kabul edilip uygulanması onu efendi yapmaz. "İnsan her iki durumun birleşmesiyle insandır. İnsan ve ahlaki davranan bir varlık olarak ben ne bir köle ne de bir efendiyimdir. İnsan kendi kişiliğinde her ikisinden de izler taşır."¹¹ Bu anlamda pratik özgürlük yalnız soyut bir şey değildir. Çünkü ahlaki eylemi mümkün kılan bu pratik özgürlüktür.

Kant'ın ahlak felsefesinin temelini kategorik imperatif oluşturmaktadır. Çünkü o ahlakiliğin temel prensibidir. Kant'a göre kategorik imperatifi iki görevi vardır. Onun fonksiyonlarından birisi ahlaki hüküm ve çıkarımlarda (Dijudikation Prensibi) bulunmayla ilgilidir. İkinci fonksiyon bireyi ahlaki davranmaya iten kanunun, o ahlaki eylemin temel sebebi olarak görülmesidir.

---

⁹ Schwartliinder, J.: Verantwortung. Handbuch philosophischer Grundbegriffe, (yayımlayan. Von H10ermann Krings). Studienausgabe Cilt 6. München 1974, s. 1578.

¹⁰ Bkz. Kant, a.g.e. s. 108.

¹¹ Liebruck5, B. Erkenntnis und Dialektik, Den Haag 1972, 5. 365 vd.

Kant yorumcuları¹² bu kanunun bizzat kendisinin değil kanun bilincinin ahlaki eylemin sebebi olduğu görüşünü haklı olarak dile getirmektedirler. Kant bilindiği üzere kategorik imperatifi hipotetik imperatiften ayırır. Hipotetik imperatif, yetenekliliğin şartları, önceden belirlenen amaçlara ulaşmaya yarayan teknik emirler ile in sanı mutluluğa götürecektir pragmatik emirler ve akıllılığa dair tavsiyeler olmak üzere ikiye ayrılır.¹³ Hipotetik İmperatif tam olarak günümüzde araçsal akıl diye nitelediğimiz kavrama karşılık gelmektedir.

Kant davranışları insanın o davranışın sonunda herhangi bir pratik amaç güdüp gütmeye göre 'göreve uydurulan eylem' ve 'görevden doğan eylemler' olmak üzere ikiye ayırır.¹⁴ Bir eylem ancak kendi özünde taşıdığı doğruluğun amaç edinilmesi sayesinde ahlakilik vasfını kazanabilir. Buna karşın pragmatik kaygıların kişisel çıkarın ön planda olduğu eylem ahlakilik niteliğini kazanamaz. Birtakım yaptırımlara maruz kalma korkusuyla ortaya çıkan eylemler de aynı şekilde ahlaki sayılamazlar. Kategorik imperatifin sosyal fonksiyonu insanların birlikte yaşamalarını mümkün kılmak ve bunu olduğunca optimal hale getirmektir. Bu anlamı daha da açık hale getirmek ve anlaşılır kılmak için Kant kategorik imperatifi üç ayrı formülle ifade etmeye çalışır. Bu formüller pratik-objektif olmaktan ziyade subjektiftirler.¹⁵ Kategorik imperatifin temel formülünü Kant şöyle dile getirir: "Öyle bir maksime göre davran ki, senin bu davranışının altında yatan ilke aynı zamanda genel bir yasa (ilke) olsun."¹⁶ Bu temel formül tekrar üç alt formülle ifade edilir. Bunlardan birincisi Kant tarafından şöyle dile getirilir: "Öyle davran ki davranışın arkasındaki maksim genel tabiat kanunu olsun."¹⁷ Burada kastedilen doğa kanunu ontolojik bir düzeni ifade etmeyip sadece maksimin genelleşmesi için gerekli olan katılığı ifade etmektedir. İkinci formül temel amaç formülüdür ve şöyle ifade edilir: "Öyle davran ki davranışlarında insanlığı hem kendi şahsında hem de başkalarının şahsında hiçbir zaman bir araç olarak kullanma, o devamlı amacın kendisi olsun."¹⁸ Üçüncü formül insan otonomisi ve onun bizzat kendisinin amaç olması (Zweck an sich) ile ilgilidir. "Her türlü gayenin subjesi bizzat kendisi amaç olan akıl sahibi varlıktır."¹⁹ Bu üçüncü formül ikinci formülde dile getirilen genel ilkenin içinin her bir insanın bizzat kendi başlarına bir amaç olduğu tespitiyle doldurulmasıdır.

---

¹² Bkz. Beck, L. W. 'Kant's Kritik der prakti5chen Vernunft', München 1974, 5. 208 ve Funke, G.: Achtung firs morali5che Ge5etzt', Kant-Studien 65 (1974), 5. 54.

¹³ Krş. Kant. a.g.e. 5. 49 vd.

¹⁴ Bkz. a.g.e. 5. 22 vd.

¹⁵ Bkz. Ludwig, R.: Kategorische Jmperativ und Metaphysik der Sitten. Frankfurt, 1992, 5. 79.

¹⁶ Kant. a.g.e. 5. 51.

¹⁷ A.g.e.

¹⁸ A.g.e. s. 61.

¹⁹ Bkz. a.g.e. s. 63.

İnsanın bizzat amacın kendisi olması ve onun özerkliği görüşü Kant'a göre ahlakiliğin en yüksek ilkesini oluşturmaktadır.²⁰ Kant'ın ortaya koyduğu bu genel ilkeler sık sık yanlış anlaşılmalara meydan vermiş ve bu ilkeler yalın formalite olarak görülmüş ve tenkit edilmiştir.²¹ Buna karşın kategorik imperatifin temel formülü ahlaki bir prensip olarak insana bir hareket noktası kazandırmaktadır. Bu durum özellikle İnsanın kendi eylem ve davranışlarında kendü,ini bizzat amaç olarak belirlemesinde daha da açık bir şekilde görülmektedir.

Kant bu açıklamalardan sonra şu sonuca ulaşır: Ahlakilik insani değer ve kıymetin temel şartıdır.²² İnsan sadece ahlakiliği sayesinde kendisini bağımsız olarak belirleyebilir ve kendi önem ve kıymetini bu sayede anlayabilir. Gerçi insan bu değerinden bazen sapmalar gösterebilir fakat hiçbir zaman bu değeri tamamen kaybetmez çünkü ilke olarak insana tekrar bu değerine kavuşabilme yeteneği verilmiştir.²³

Eylemler kendi ahlaki değerlerini kendi temellerini oluşturan maksimlerden aldıklarından dolayı; herhangi bir şahsın hangi maksime göre hareket ettiği diğer insanlara, diğer insanların hangi maksimlere göre hareket ettiği de özneye gizli kalacaktır. İnsanın yapıp etmesi olumlu ya da olumsuz bir şekilde değerlendirilebilir; fakat insanın insan olması açısından, yani insanlığı şahsında temsil eden bir birey olması bakımından yargılamak mümkün değildir. Acaba bu hüküm akli düşünebilme yeteneğine sahip olmayanlar mesela ruh hastaları veya akıl hastası olan insanlar için de geçerli midir? Kant bu tür insanların insani değer ve kıymet taşımadıkları inancındadır. Çünkü onlar ahlaki davranma yeteneğine sahip değildir. Böyle bir tespitte tamamen katılmak zor olsa da onu tamamen geçersiz saymak da mümkün değildir. Hiçbir insan diğerinin insani kıymetini alma ya da ona bu kıymeti verme yetkisine sahip değildir. Günlük yaşantımızda ve ahlaki eylemlerimizde bizim hareket noktamız her insanın insani değer ve haysiyete sahip olduğu inancı olmalıdır. "İnsanla işimizin olduğu her yerde onun sahip olduğu benlikte özgürlüğün bir değer olarak saklandığını hatırladığımız gerekmektedir."²⁴

Yukarıda kısaca belirttiğimiz gibi kategorik imperatifin gerek temel formülü gerekse ondan çıkartılan diğer yan formüller tamamen formel ilkeler. Buna karşın Kant'ın ahlak felsefesi

---

²⁰ Bkz. a.g.e. s. 74.

²¹ Bkz. Pannenberg, W.: Theologie und Reich Gottes, Gütersloch 1971, s. 64.

²² Kant, a.g.e. s. 68.

²³ A.g.e. s. 601.

²⁴ Spaemann, R.: 'Über den Begriff der Menschenwürde, Scheidewege', Jahresschrift für skeptisches Denken 15 (1985-86), s. 29.

bazıları tarafından iddia edildiği gibi tamamen yalın bir formalizmi içermez.²⁵ Çünkü kategorik imperatifin genel ilkelerinin ne relativist ahlak felsefesini ne de ahlakın tarihselciliğini savunanlar tarafından geçersiz kabul edilmeleri mümkün değildir. Çünkü bu ilkeler Kant'a göre zaman ve mekâna göre değişmeyecek olan temel ve mutlak ilkelerdir.²⁶ Bu maksimlerin nasıl anlaşılması gerektiği yani bunları normal bir davranıştan nasıl ayırmamız gerektiği önemli bir husustur. Kant bu mesele üzerinde durur ve maksimleri subjektif geçerliliğe sahip pratik temel ilkeler olarak tanımlar. Maksimler aynı zamanda bireyin hayat karşısında oluşturduğu yaşama tarzını da içine alan bir kavramdır. Onlar ahlaki eylemlerin temelinde yatan itkiyi ifade ederler. Kant'a göre yalın, subjektif, mesela 'ben doğru olmak istiyorum' gibi ilkeler bana faydası dokunduğu sürece bireysel maksim olarak kabul edilebilirler; fakat ahlaklığın gerektirdiği şartı gerçekleştirmezler. Çünkü Kant ahlaki maksimleri genel-geçer olma özelliğinden dolayı aynı zamanda pratik kanunlar olarak görmektedir. Mesela başkalarına iyilik etmenin faziletine inanan bunu kendisine maksim olarak kabul eden birisi sadece arkadaşlarına iyilik edip tanımadığı insanlara kötülük ettiği takdirde, Kant'a göre bu maksim ahlaki bir maksim olmamaktadır. Bunun ahlaki olabilmesi için o bireyin bu maksimi bütün insanlara uygulaması gerekmektedir.

Kant ahlaklığın metafiziğindeki metafizik kavramının, yanlış anlaşılması gerektiğini onun ontolojik anlamdan ziyade rasyonel metodik bir refleksiyonu ifade ettiğini ısrarla belirtir. Bu anlamda metafizik kendisini tabiat ve ahlakla da ilişkilendirebilir. Kant *Metaphysik der Sitten* adlı yapıtını hukuk ve fazilet öğretisi olmak üzere ikiye ayırır. Kant fazilet öğretisini gerçek etik olarak nitelendirir. Buradaki etik kavramından da Kant hukuk ve moral normları üzerine refleksiyonu anlamaktadır.²⁷ Kant, meşruluğu bir eylemin onu harekete geçiren etkenlerine bakmaksızın kanunla uyuşması olarak tarif eder. Moralite de aslında eylem ile kanun arasındaki bu uyuşmadan başka bir şey değildir.²⁸ Hukuk ve moral arasındaki ilişki temelde bireyin kendisini herhangi bir hukuk sistemine bağlı hissetmesiyle başlamaktadır. Verilen herhangi bir sözü kanuni bir mecburiyetten dolayı tuttuğum takdirde bu ahlaki bir davranış sayılmamaktadır. Hiçbir beklenti ve menfaat kaygısı duymadan verdiğim sözü tutuyorsam yani genel ilke benim davranışımın saiki ise bu eylem ahlaki eylemdir. Kant hukuki ödev ve görevlerin fazilete dair ödev ve görevlere göre daha az bağlayıcı olduğu görüşündedir. Çünkü hukuki ödev ve görevler

---

²⁵ Bu suçlamayı yapan isimlerden en ünlüsü Hegel'dir. Bilgi için bkz. Hegel Werke Theorie Ausgab cilt. 20, Frankfurt 1971, s. 368.

²⁶ Bkz. Wagner, H.: Mora/itiit und Re/igion bei Kant, ZphF. 29 (1975), s. 523.

²⁷ Bkz. Höffe, O. Recht und Moral, NHP 17(1979), s. 7

²⁸ Kant. a.g.e. s. 324.

sadece eylemin kendisiyle ilgiliyken ikincisi eylemin arkasındaki nedenle ilgilenmektedir. Hukuk ve morali daha anlaşılır bir şekilde şöyle karşılaştırabiliriz:

Hukuk

Moral

Yasanın dıştan konması	Yasanın içten konması
Eylem	Eylemin maksimi
Dar mükellefiyet	Geniş mükellefiyet
Dış zorlama	İç zorlama

Kant'a göre hukukta temel olan eylem özgürlüğüdür. Fakat bu özgürlük diğer insanların eylem özgürlükleriyle birlikte olmak zorundadır. Bu hak zaten insan olmanın bir gereğidir.²⁹ Kant'a göre moral ve hukuk birbirleriyle çelişen iki alan olmayıp aksine moral hukuktan daha fazla şey sunan ve isteyen bir alandır. Hukuk, ahlakiliğin minimum şartı olarak anlaşılabilir. Fakat bu hukuk ilkelerinin kategorik imperatifin bir alt formu olarak anlaşılması demek değildir. Hukuk aynı zamanda basit ve keyfi bir kural koyma da değildir, o kendisini toplum sözleşmesinde temellendirir. Hukuksal özgürlük kendisini bağımsız istemde değil insan ortak eylemlerinin evrenselleşmesinde göstermektedir. Hukuk düzeni ontolojik olarak kurulamaz, böyle bir düzen insanlar tarafından geliştirilmek zorundadır. Ahlaki bir kavram olarak hukukun aynı zamanda kanuni davranmayanlara yaptırım uygulama özelliği de vardır; çünkü bireysel haklar ancak bu şekilde garanti altına alınabilir.

Hukuki ödev ve vazifelerde maksimler önemli bir role sahip değillerken fazilete dair ödev ve vazifelerde temel bir noktadırlar. Ahlaki eylem aslında iyi istemenin bir manifestosu olarak da algılanabilir. İyi isteme yalın bir istek değildir, çünkü kendisini devamlı eylemlerde göstermek zorunda ve bu anlamda bir gayeye sahip olmak durumundadır. İyi İstemin iyiliği, amacın iyiliğinden çıkarılamaz. İsteme kendi değerini yöneldiği amaçtan almamaktadır.³⁰ Fakat insanlar her zaman doğal olarak iyi eylemde bulunmazlar. İnsanlar kendi eğilim ve isteklerini baskı altına alarak onların üstesinden gelerek iyi eylemde bulunmak durumundadırlar. Bundan dolayı iyi eylem insanlara bir görev, olarak gözükmektedir.³¹ Kant bu tespitler ışığında fazilet öğretisinin temel ilkesini şöyle belirler: "Öyle bir maksime göre hareket et ki; bu maksim diğer insanların da kabul edeceği bir maksim olsun".³² İnsanın kendisini eylemlerinde amaç olarak

²⁹ Kant. a.g.e. s. 345.

³⁰ Paton, H. J. Der kategorische Imperativ, Berlin 1962, s. 35.

³¹ Kant. a.g.e. s. 22.

³² A.g.e. s. 526.

ortaya koyması Kant'a göre insan olmanın temel karakteristiğidir.³³ İnsan Kant'a göre herhangi bir davranışı sergilemeye zorlanabilir fakat onun her şeyden bağımsız olarak kendi amacını kendisinin belirleme özgürlüğü vardır. "Amaç insan isteminin objesidir, onun düşünülmesi sayesinde eylemin kendisi ortaya çıkmaktadır."³⁴ Kant'ın burada kastettiği değer belirleme olarak anlaşılabilir; burada amaç kavramı değer kavramıyla örtüşmektedir. Aynı zamanda görev olan amaç, pratik akla işaret eder.

Fazilet öğretisi hukukun aksine daha çok amaç -ki bunlar aynı zamanda vazife olarak algılanmaktadır- ya da eylemin maksimleriyle ilgilidir. Kant fazileti yüksek tesirli, sağlam ve kendisini devamlı açımlayan fakat uygulama ile kazanılan temel ilke olarak tarif eder.³⁵ Kant'a göre hayata dair temel davranış kalıpları ve maksimler fazilet öğretisinin önemli bir parçasını oluşturmalarına karşın henüz fazilet olarak değerlendirilemezler. Faziletler uygulama ile kazanılan bu temel davranış kalıpları ve maksimlerin etkisi sonucu oluşurlar. Özet olarak Faziletler bireyin temel tutumlarıdır. Kant faziletlerin kendi ideal tanımlarından hareketle aslında insanın faziletlere değil faziletlerin insana sahipmiş gibi görüldüğü iddiasındadır. Çünkü Kant'ın fazilet olarak belirlediği şeyler ilke olarak genel-geçer olan ahlaki ilkelerdir. Burada etiksel zorunluluğun şartsız karakteri kendisini göstermektedir. Kant, faziletleri, bireyin normlar ve değerler sistemine uygun bir biçimde devamlı yapageldiği ahlaki bir hayat tarzına dair temel tutum ve yetenekleri olarak anlamaktadır. Bu anlamda fazilet kavramı mükemmelliğe ulaşma eğilimi ve başkalarının mutluluğuna yardımcı olma özelliğini de içermektedir.³⁶

Kant'ta genel anlamda ahlak özel anlamda fazilet öğretisi insani duygularla yakından ilgilidir. Kant meyilleri (Neigungen) dış etkiler aracılığı ile alınmış zevke ya da sıkıntıya dair subjektif duygulanımlar olarak tanımlar. Kant insani duygulanımlardan ve 'duygular tarafından kuşatılmaktan' sıkça söz etmektedir. Kant 'duygularının patolojisi' deyimini kullanır ve 'pathos' kavramı (Yunanca: Acı) üzerinde önemle durur. Fakat bu kelimedden türetilen Pathologie kavramı Kant'a göre hastalık sebeplerinin bilimsel açıdan incelenmesi ile ilgili olmayıp daha çok duygu yoğunlaşması ile ilgilidir. Meyiller ahlakın genel prensibi ya da ölçüsü olamazlar; çünkü onlar subjektif ve pasif karaktere sahiptirler. Meyillere dayalı eylemler temel ahlaki isteme ters düşmedikçe ahlaki ya da gayri ahlaki olarak değerlendirilemezler. Ahlaki eylem bireyin herhangi bir davranışa karşı eğiliminin oluşmaması durumunda kendisini ortaya kayabilir. Yani bireysel

---

³³ A.g.e. s. 521.

³⁴ A.g.e. s. 510.

³⁵ A.g.e. s. 528.

³⁶ Kant, a.g.e., s. 515.

arzu ve istekleri tatmine yönelik meyiller sayesinde oluşan eylem ahlaki eylem sayılamaz. Ahlakilik idesinin dikkate alınması bizim eylemlerimizin motivasyonu olmalıdır. Kant dikkate alma, gözetme duygusuna özel önem vermektedir, çünkü bu duygu kendisini akıl süzgecinden geçirmiş aynı zamanda kendi kendisini denetleyen bir duygudur. Bu göz önünde tutma duygusu meyilleri motive eden güce engel olmakta ve eyleme ket vurmaktadır. Bu anlamda bu duygunun meyillere ve tabii duygulara olumsuz bir etkisinin olduğu aşıkardır. Biz eylemlerde ahlakiliği göz önünde bulundurma duygusunu mükemmel ve parçalanmamış bir kalbin saf temizliği olarak da anlayabiliriz.

Kant moralitenin ölçüsü olarak her türlü anlamlandırmanın dışarıda bırakıldığı yalın akılı gösterir. Sadece akıl süzgecinden geçirilmiş duygular Kant'a göre yalın akılla sosyal yaşam arasında köprü vazifesi görebilirler. Bu tespit yukarıda fazilet öğretisinin karakteri ile ilgili yapılan açıklamalarla uyumaktadır. Yukarıda fazilet, ahlaki bir hayat sürmek üzere bireyin temel tarzı haline gelen duygusal kabiliyetlerin yönlendirilmesi olarak tanımlanmıştı. Fazilete dair vazifelerin amacı diğerlerinin aksine nihai nokta da insan mutluluğudur. Mutluluğu Kant, bütün meyillerin tatmin edilmesi olarak görmektedir.³⁷ Faziletle ilgili vazifelere diğerlerinin aksine ihtimam ve sevgi duyguları eşlik etmek durumundadır. Çünkü bu duygular olmadan faziletin ne olduğu anlaşılabilir.

Başkalarının mutluluğunu istemek yukarıda belirttiğimiz gibi fazilete dair bir görevdir. Buna karşın Kant İnsanın kendi mutluluğunu istemesini dolaylı bir görev olarak belirler. Fakat Kant burada bir muhtemel tehlikeye de işaret eder; insanın devamlı surette kendi istek ve ihtiyaçlarından vazgeçmesi insanda içsel bir memnuniyetsizliği ortaya çıkarır. Bu memnuniyetsizlik ahlak açısından önemli bir tehlike doğurur.³⁸ Başkaları adına devamlı surette insanın kendi arzu ve isteklerinden vazgeçmek zorunda kalması Kant'a göre ahlaki de değildir. "İnsanın kendi durumuna göre gerçek ihtiyacının ne olduğu ve onun nasıl belirleneceği bireyin kendisine bırakılmalıdır. Çünkü insanın kendi mutluluğunu başkalarını mutlu etmek adına feda etmesi istenemez. Böyle kendi içinde kendisiyle çelişen bir maksim düşünülemez."³⁹ Bu anlamda bir derviş ahlakı Kant tarafından olumlanmamaktadır.⁴⁰ Kant ahlaki vazife ve görevleri rasyonalist bir bakış açısıyla ele almaz ve bireyin kendisini ahlakilik adına feda etmesini beklemez.

---

³⁷ Kant, 1. Kritik der reinen Vernunft. (yayımlayan.W. Weischedel). C. 2. Dannstadt 1 956, s. 677.

³⁸ Kant, Schriften zur Ethik und Religion, s. 25.

³⁹ A.g.e. s. 524.

⁴⁰ Bkz. a.g.e. s. 626.

Kant'a göre etik bütün insanlar için geçerli olduğu iddia edilen "Tanrı'nın isteği" ilkesi ile temellendirilemez. Ahlaki düzen daha çok 'insani istek' ilkesinden hareketle kurulabilir. İnsanın ahlaki düşünme ve davranma kabiliyetine sahip olması kendisine özgürlüğün kapısını açmaktadır. Bu anlamda Kant'ın ahliik anlayışı dinsel ahlak anlayışından tamamen farklı bir karakter sergilemektedir. Kant ahliik felsefesini temellendirmedi temel ilke olarak Tanrı'yı almak yerine, kendisinde 'iyi istemenin' bulunduğu davranışlarını kategorik imperatiften kaynaklanan genel ahlaki ilkelere göre ayarlayan insanı temel alır.